

ПЕРШІ ДНІ «РАДЯНСЬКОГО ЖИТТЯ» У СПОГАДАХ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ТА РИМО- КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

У статті на основі аналізу спогадів греко-католицького та римо-католицького духовенства автор намагається встановити особливості сприйняття радянської влади українським та польським населенням Східної Галичини восени 1939 р.

Ключові слова: спогади, греко-католицьке духовенство, римо-католицьке духовенство, радянська влада, Східна Галичина, початковий етап війни.

Після падіння Радянського Союзу низка історичних подій нашого минулого потрапили під особливо увагу істориків. Серед них і діяльність радянської влади на території Східної Галичини в 1939–1941 рр. Наскрізь заідеологізована у радянські часи тема за декілька років стала найбільш широко досліджуваною. Цьому сприяли як доступність джерел, так і політична актуальність тематики на тлі «антисовєтизації» українського суспільства. Кожне нове повернення до цієї проблеми з першого погляду здається просто безнадійним перебиранням вже відомих фактів. Саме так виглядає ситуації з позиції політичної історії, яка стала основним методологічним напрямом історичної науки 90-х рр. ХХ ст. Вивчення радянської політики в 1939–1941 рр. на території Східної Галичини за «владним вектором» хоча й уможливило встановлення її особливостей, засобів та масштабів, однак не дає остаточної відповіді на питання про сприйняття радянської влади, комуністичних функціонерів, «людини з Радянського Союзу» населенням регіону, різними етнічними групами, що проживали на його теренах, окремими галичанами.

Виходячи із самого поняття «сприйняття» як психічно пізнавального процесу, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ в сукупності всіх їхніх якостей при безпосередній дії на органи чуття¹, дослідження зазначеної проблеми виглядає реальною лише за умови використання альтернативних джерел, зокрема спогадів учасників тогочасних подій. Обмеження дослідного матеріалу усними свідченнями, щоденниками та мемуарами греко-католицьких та римо-католицьких священиків є цілеспрямованим не лише внаслідок багатства цієї групи джерел на оціночні

судження, а й завдяки особливості соціального статусу духовенства в окреслений період на території Східної Галичини. Як активні захисники інтересів «свого» народу греко-католицькі та римо-католицькі священики перебували в епіцентрі тогочасного галицького життя, що яскраво відображається у їхніх спогадах. Крім того, взаємозалежність національної й релігійної ідентичності в регіоні* дозволяє більш диференційно підійти до аналізу сприйняття радянської влади галицьким населенням, яке не було етнічно-однорідним.

Використання спогадів римо-католицького та греко-католицького духовенства як окремої групи джерел є проблематичним для історика навіть сьогодні за нових політичних реалій. Більшість матеріалів такого характеру й досі невідомі широкому загалу, перебуваючи в іноземних архівах чи приватних збірках. Зокрема записи о. М. Дирди з чину оо. Василіян про події 1939–1941 рр. зберігаються в Архіві Головної управи чину Василіянів у Римі й лише частково були опубліковані на сторінках українського діаспорного часопису «Світло» в 1983 р.² Ці спогади автор, правда знову ж частково, використав при написанні свого біографічного нарису «Шляхом священика 1933–1946 рр.», який побачив світ також за кордоном³. Зошити о. П. Олійника, які перебували глибоко під землею у льосі друзів священика більше 30-ти років, лише після отримання Україною незалежності з'явилися друком у Києві невеликим тиражем⁴.

Значно доступнішими є спогади римо-католицьких духовенства, зокрема оо. В. Шетельницького⁵, Й. Анчарського⁶, С. Бізуня⁷, С. Турковського та інших⁸, які були опубліковані в Польщі. Польський єпископат всіляко підтримує діяльність духовенства у цьому напрямі, оскільки вона відповідає інтересам церкви та сприяє зміцненню її авторитету серед населення.

Цікавий матеріал містять також неопубліковані спогади духовенства, що знаходяться в Східному архіві (м. Варшава) та архіві Інституту історії Церкви (м. Львів). Частина з них, так звана «колекція генерала В. Андерса», була передана до Варшави з Гуверського університету (США) та містить інформацію про події перших воєнних років на територіях, що в 1939 р. відійшли до УРСР (АВ, з. НІМІД). Вона складається з свідчень польських громадян, заарештованих та депортованих радянською владою на північ СРСР у 1939–1941 рр., які після амністії 1941 року опинилися в Польській армії. Інформацію систематизовано згідно з довоєнним адміністративним устроєм II Речі Посполитої. Така побудова матеріалів спрощує роботу

---

* У цей час на українсько-польському порубіжжі спостерігалась чітка відповідність релігійної та національної приналежності: греко-католик — українець, римо-католик — поляк.

історика під час регіональних досліджень. Матеріали відображають релігійну ситуацію в 1939–1941 роках на території українсько-польського порубіжжя та реакцію польського населення на заходи радянської влади у релігійній сфері.

Значно ширші хронологічні межі мають спогади, зібрані під час реалізації проекту «Близька історія», який організували фундації ім. С. Баторія та осередку «Карта» (м. Варшава) у 1996 р. Внаслідок конкурсу, оголошеного в межах проекту, на адресу організаторів надійшли численні інтерв'ю очевидців подій 40-х років, фотографії, історії родин, біографії вибраних постатей тощо. Матеріали, що стосувалися колишніх східних земель II Речі Посполитої, були передані до Східного архіву у Варшаві (AW, z. AW). Особливий інтерес становлять інтерв'ю з польськими священиками Львівської римо-католицької митрополії.

В архіві Інституту історії Церкви (м. Львів) зберігаються неопубліковані інтерв'ю з греко-католицькими священиками та вірними, зібрані під час реалізації проекту «Образ сили духу: жива історія підпільного життя Української Греко-католицької церкви, 1946–1989». Сама назва проекту вказує хронологічний період, на який зверталася основна увага в процесі опитування респондента. Однак при опрацюванні матеріалів були виявлені інтерв'ю, що містять інформацію попередніх років.

Вступ Червоної армії на територію Західної України 17 вересня 1939 р. викликав неоднозначне ставлення серед населення краю. Частина української громадськості чекала можливого приходу радянської влади з певними сподіваннями на краще. Серед них насамперед прихильники соціалістичних ідей, які вбачали у разі реалізації такого сценарію можливість позитивних змін не лише в економічно-соціальной, а й національній сфері життя регіону. Адже об'єднання українських земель в єдину державу сприяло б, на їх думку, подальшому розвитку українського народу без загроз денационалізації та асиміляції. «Вступ советських військ до міста (Львова. — *Авт.*) відбувся спокійно, делегації від українського і єврейського населення з квітами вітали радянських солдатів», — згадує о. В. Шетельніцкі⁹.

Галицька інтелігенція, зрозуміло, знала про події в СРСР 20–30-х років. Так, в одному із інтерв'ю респондент зазначає: «Прихід більшовиків був досить для нас несподіваний, і як би сказати, і трохи створив такий стан страху до деякої міри. Тому що ми знали, що там діялось з різних тих книжок, які ще тоді попадали до нас. І сподівались, що, мабуть, кращого не можна буде сподіватися, тільки те, що вже таки на Україні творилося, воно могло повторитися в нас»¹⁰. Дехто своє ставлення до нових політичних змін в регіоні формував у відповідності з попереднім досвідом. «На самоті згадував 1920 рік, — пише польський священик З. Бізунь. — У родинних Підгайцях я пережив тоді пару тижнів із більшовиками... Не дуже цим тоді

переймався, бо мав лише 13 років; дуже цікавили мене фільми, які вечорами показували на ринку. Однак батько не дозволяв мені виходити пізно увечері до міста, але від інших хлопців чув, що фільми ті були антирелігійні... Бачив на власні очі реквізиції багатих магазинів і складів, був свідком, коли якийсь «командір» приклав нашому сусіду, купцю-єврею, револьвер до скроні, наказуючи, щоб виказав, де він сховав шкіру на черевики... Ці декілька тижнів пам'ятаю як час великої бідноти... Ожили в пам'яті почутті розповіді о. Я. Чепляка*, розстріляного о. [К.] Будкевича**, різні відомості з преси про Радянський Союз, Сталіна, табори, голод на Україні, колгоспи і націоналізацію, закриття костелів і церков»¹¹.

Проте, як підкреслює у своїх спогадах ректор Станіславської греко-католицької семінарії А. Бойчук, частина місцевої інтелігенція ще надіялась, «що якби навіть більшовики прийшли, то вони були б тепер, а ще у нас, трохи інакші, ніж в Росії і на Україні...»¹². Інша — почала лаштуватися на виїзд до німецької зони окупації, бажаючи уникнути переслідувань з боку радянської влади. «Довідався тієї ночі від греко-католицьких законних сестер, що виїхали їхні священники з Вишнівця, Зарваниці та близьких околиць. Вони прийшли сповідатися. Всі були готові до мученицької смерті за віру і Христа», — записано о. Й. Янчарським у його щоденнику 17 вереснем 1939 р.¹³ о. І. Кубай так пояснює свій виїзд: «Мені товариш з організації відразу порадив, що я чим скоріше, ще поки вони не розібралися тут добре, не зорієнтувалися добре, НКВД, щоб я тікав. І я виїхав за границю...»¹⁴. До кінця цього ж року на територію Генерального губернаторства перебалося понад 20 тис. українців¹⁵.

Аналіз спогадів засвідчує неоднорідність оцінок щодо нових політичних змін у регіоні також у середовищі польської інтелігенції. Чимало підприємців, банкірів, землевласників, вищих державних урядовців, священників, офіцерів, функціонерів політичних партій та організацій, поки існувала така можливість, негайно емігрували. «До Польщі вскочила більшовицька армія... Отці єзуїти і парох вирішують: утікаємо. А я залишаюсь. Не рушу

---

* Чепляк Я., о. (Cieplak J., ks.) — з 1914 р. адміністратор римо-католицької Могилевської архієпархії. Двічі був арештований радянською владою в 1920 та 1922 рр. У 1923 р. засуджений у Москві до смертної кари, яка була замінена 10 роками ув'язнення. Звільнений у 1924 р., виїхав до Риму, звідти до США. З 1925 р. — єпископ Віленський. Помер від запалення легенів 25.03.1926 р.

** Будкевич К., о. (Budkiewicz K., ks.) — з 1917 р. член Суспільної ради, з 1921 р. — голова Комісії захисту і ревіндикації костельного майна при римо-католицькій курії Могилевської архієпархії. Засуджений у 1923 р. разом з єпископом Я. Чепляком і 13 іншими священниками до смертної кари за контрреволюційну діяльність, страчений 31 березня 1923 р. в Москві.

звідси ні на крок. Роздумую собі: і куди вони доїдуть? Більшовицькі авто швидші...»¹⁶. Реальність військової поразки підштовхнула частину польської еліти до того, щоб трактувати дії СРСР як менше зло, ніж загрозу німецької окупації. «Інші однак твердили, що советські війська не перебувають у стані війни з Польщею і не опустяться до вбивств, які могли б тут стати реальністю за німецьких гестаповців», — згадує о. В. Шетельницькі¹⁷. Однак «були й такі, які б хотіли бачити у Львові німців»¹⁸. У цілковитій розгубленості перебували біженці з центральних і західних воєводств Польщі: врятувавшись від однієї небезпеки, вони відразу потрапляли до іншої.

Більшість сільського населення, незалежно від національності, зайняло вичікувальну позицію, яка була зумовлена не стільки ідейно-політичними поглядами, як інстинктами самозбереження, консерватизмом чи інертністю.

Безвладдя декількох днів лише розпалювала давні етнічні протиріччя. «Положення в селі стає ще більше напруженим. Врешті 17 вересня чуємо через радіо голос з Москви: «Червона армія переходить Збруч, на захист єдинокровних братів українців», — записано в зошитах о. П. Олійника¹⁹. На питання «Від кого?» кожен з галичан знаходив свою відповідь. Так, у спогадах польського духовенства простежується паніка в очікуванні міжетнічних заворушень та самосудів із боку українців. Як свідчить о. З. Бізунь, він на власні очі бачив, як відомі йому сусіди-українці збирали зброю, амуніцію, яку залишили польські солдати при відступу, і виносили під плащами»²⁰.

Передчуття не були марними. У низці місцевостей все ж таки дійшло до відкритих виступів, які в спогадах греко-католицького духовенства інколи називаються «революціями». о. П. Олійник описує деякі з тих, що відбулися в районі с. Августівки. «У понеділок ввечері ми побачили великі зарева вогню в напрямі Глинної і Якубівців (коло Олесина). Це тоді горіли садиби польських колоністів і відбувався бій українських хлопців з довколишніх сіл з стшельцями в Якубовцях, в якому загинуло понад 60 мазурів»²¹. Священик відкидає будь які припущення зв'язку цих заворушень з «комуністичним фронтом», пояснюючи події звичайною помстою за смерть українця. На підтвердження своїх роздумів священик додає: «В селі Конюхах «революція» вбила трьох старих жидів»²². Варто наголосити, що такі явища не набули повсюдного характеру. «У самій Августівці до приходу червоної армії було тихо... Жидівську родину оберігали два сусідуючі з нею господарі. Утікачі з Польщі перебували в селі 2 дні під надійною опікою і в вівторок пополудні подалися на Зборів під опіку радянської влади і ніхто з мазурів з колонії і з місцевих латинників не потерпів»²³.

Враховуючи ці обставини, стає зрозумілим полегшення, з яким зустрів о. З. Бізунь радянського патрульного на вулицях Львова. «...Віддихнули ми

трохи. Не буде жодних нападів, авантюр, самосудів»²⁴. Подібні нотки звучать у згаданих зошитах о. П. Олійника, який висловлював радість з приводу придушення «революції» в його парафії самими вірними, що «не дало причин карати злочинців. А от в сусідньому селі... за це потім було повішено в Тернополі 3 людей, а 14 засуджено до 10 років»²⁵. Більшість погоджувалась із думкою, що краще вже «якась влада, ніж тотальний хаос».

«Вони, їдучи битим шляхом, як тільки помітили кого-небудь із місцевих людей, старших чи дітей, підносили долоні вгору і сильним голосом здорovali всіх — «здравствуйте!»... Прийшло те, чого ніхто не сподівався... не бажав собі... чого так дуже боявся», — описує свою першу зустріч з радянськими солдатами о. М. Дидра у власному щоденнику²⁶. «Перед моїми очима висить на стіні хрест із Розп'ятим Спасителем. Звертаюсь молитвою до Нього... Мої уста прошепотіли: — Всемогутній Боже, у Твоїх Руках усесвіт і найменша порошинка. Твоя опіка над усім... і надо мною. Нехай діється Твоя Воля!»²⁷.

Без тіні страху дитячі спогади о. І. Огурка про аналогічні події у вересні 1939 р. «Через вікна ми побачили, що іде військо, Червона армія... Бачили, що були в таких шльомах, великі зірки червоні і такі чубчики. А нам, дітям, то було дуже дивно, бо ми такого ніколи не бачили... Забрали всі свої торби зі школи і біжимо за тими солдатами, що ідуть. Підійшли до палацу, а військо ввійшло в той фільварок і до цього палацу... панів вже не було... І на клумбі палився вогонь і в той вогонь кидали, так пригадую собі, дуже гарні якісь образи, картини з позолоченими рамками.. а так, як Червона армія прийшла, то люди не боялися, вони людям нічого не робили, спочатку нічого не робили», — пригадує священник²⁸.

Аналізуючи джерела, можна виділити декілька моментів, які найбільш вразили духовенство у перші дні становлення радянської влади. Їхнє поєднання відображає певний образ «радянської людини зі Сходу», що сформувався у свідомості не лише греко-католицьких та римо-католицьких священників, а й більшості їхніх вірних.

«В найближчих днях після приходу Червоної армії до Галичини воєнні (солдати) розкупили по всіх магазинах Зборова, Помор'ян, Козови, Бережан буквально всю шкіру на взуття і мануфактуру. А вслід за воєнними позаливало наші містечка зі сходу жіноцтво одіте в кропив'яних сорочках і таких юбках та заялзених куфайках. В кожному місті до двох тижнів після приходу червоних можна було купити по магазинах лише махорку (крупки) і сірники (спічки), — описує свої враження о. П. Олійник. — І тому сразу дотепні селяни злобно насміхалися, що від нас визволених братів-українців, вивозять москалі ешелонами юхт-бокс*, а від себе привозять крупки і

* Юхт-бокс – лайкова шкіра.

спічки»²⁹. Змальована картина перегукується із свідченнями інших українських та польських священиків³⁰.

Скуповування речей в магазинах без розбору офіцерами та комуністичними функціонерами, бідність убрання пересічних громадян із УРСР, які прибули разом із радянськими військами, є серед найчастіше згадуваних характеристик при описі «визволителів», «советів», «прибулих зі Сходу». Невідповідність обіцянок про «щасливе, квітуче майбутнє» в пропагандистських листівках, що масово розкидалися із радянських літаків³¹, та реально побаченої бідноти глибоко врзалося в пам'яті галичан, насторожувало, викликало ще більшу недовіру до нової влади.

Негативного до образу радянського солдата додавали крадіжки і відкриті грабунки населення за їхньої участі. «Минуло досить часу, поки ми, домашні, очуналися від невиданної гостини. Одні одному розказували, що робили «визвольники» в їхніх кімнатах. З розмови дізналися, що кожному забрали подібні речі... Мені одному вдалося заховати годинник і бритву... Отак виглядала моя перша зустріч з большевицькими «визволителями», — зазначає з обуренням о. М. Дидра. — Так вони привіталися з ченцями на Ясній Горі в перші дні визволення села Гошова»³².

Постійно звертала на себе увагу також поведінка «советів» на постої (їхній побут, їжа, режим дня тощо). У спогадах найчастіше характеризується як «дивне» відсутність будь-якої економії та намагання заощадити, що проявлялись, на думку духовенства, в бездумному використанні всього від військової амуніції до комунальних благ. Описуючи нових постояльців, яких було приділено на проживання до римо-католицької семінарії у Львові, о. С. Бізунь наголошує: «За деякий час клерики зауважили — знали зрештою ми про це всі — що ці офіцери ніколи не вимикають світла. Дивувало нас, що лампи палають і в день, і в ночі. Пізніше переконалися ми, що звичка не заощаджувати струму, води, машин та іншого проявлялась у багатьох справах і речах. Дуже нас це в той час дивувало»³³.

Центральне місце у спогадах, датованих першими місяцями після зміни влади, посідає інформація про ставлення новоприбулих до релігії, церкви та священиків, що є зрозумілим, враховуючи соціальний статус їхніх авторів. «39-й рік для нас, коли прийшли перші визволителі в дужках, дуже тяжко було. В перших, практично, днях ми були виселені з хати з плебанії... Потім прийшов туди один селянин, господар, який жив самотньо... запропонував нам іти жити» — згадує син о. М. Землинського³⁴.

Духовенство та чернецтво часто відмічали зневажливе ставлення до себе з боку радянських офіцерів та солдат. «Сутана, — зазначає о. С. Бузунь. — викликала дотепи, злі зауваги»³⁵. Ці відмітки носять переважно загальний характер, наділяючи таким чином всіх «советів» атеїстичними поглядами. Водночас спогади уміщують розповіді, що найчастіше подаються як

виняток, про конкретних осіб з радянських військових, комуністичних функціонерів, вчительства, які з повагою ставилися до парохів, попереджували про небезпеку³⁶, навіть прохали хрещення³⁷.

о. М. Дидра, під час опису пограбування радянськими військами Гошівського монастиря у вересні 1939 р. у своєму щоденнику, записав: «Запримітили мене. Одному з-під блюзи білів шматок полотна... ще інший тримав у році золоту ложечку, що нею священник причащає вірних. Тож я зараз із скаргою до командира, щоб віддали крадені речі.

— Пробачте, — сказав командир. — вони не розуміють, що це святиня, церква. Може вперше побачили таке!... Вояки на наказ командира віддали вкрадені речі з каплиці»³⁸.

Духовенство знаходило пояснення такої різкої, на їхню думку, різниці між «ними і нами» в особливості виховання, культурних цінностей і світогляду. Останнім поштовхом до такого висновку, наприклад, для о. С. Бізуня стала пропозиція одного професора з Києва замалювати унікальні фрески Я. Розена в каплиці при римо-католицькій семінарії у Львові, щоб створити «ідеальну» аудиторію для лекцій на медичному факультеті³⁹.

Для о. П. Олійника, сільського священника, нерозуміння місцевих людей новою владою стало очевидним після мітингів про переділ власності у його парафії. «На мітингах представник району уболівав, що в селі знаходиться одна сім'я, що немає власної корови, а зате з кільканадцять господарів, що мають по дві, а то і три корови на обістю. «За радянської влади таке положення нестерпне!» — гукав представник. Однак в селі не було забрано корови в того хто мав їх по три, бо цей один в селі безкоровний господар рішуче відказався брати собі корову, бо з нею багато клопоту і від нарізу землі також відказався, бо мав свої 4 морги і це йому вистачало... І село за нової влади докорінно переродилося. Якщо попередніми роками в селі ніхто не бачив п'яного чоловіка на забаві, на весіллі, ні на празнику, то тепер стала «воля» як колись після скасування панщини. На купно ґрунту не треба тепер щадити, бо той відберуть що маєш, значить, гуляй душа!»⁴⁰.

Цю різницю помічали й комуністичні функціонери. Побачивши здивування в очах духовенства після чергового пропагандистського гасла, комуніст Шнелліг*, в управлінні якого перейшло майно римо-католицької семінарії в Львові, справедливо підмітив: «Коли ви танцювали танго, ми — комуністи — будували танки!»⁴¹.

Усвідомлення змісту таких звичних для галичанина понять як власність, свобода вибору, повага до церкви та її святинь серед представників нової влади було швидше винятком, ніж правилом. «Наша зустріч з більшовиками

---

* Ініціали не встановлено.

була зустріччю двох культур... в яких діють інші моральні, політичні й економічні закони», — підсумував свого часу о. д-р Г. Костельник⁴². Перебування радянської влади на території Східної Галичини в 1939–1941 рр. закарбувалося у свідомості переважної більшості українців і поляків як одне з найбільш негативних психологічних переживань та відіграло значну роль у формуванні їхнього ставлення до нової влади в перші місяці німецької окупації цього регіону.

¹ Варій М. Загальна психологія. — К., 2007. — С. 286.

² Дирда М., о. Василяни під большевиками. Коментар о. А. Пекара ЧСВВ // Світло. — 1983. — Березень–листопад.

³ Дирда М., о. Шляхом священника 1933–1946 рр. — Нью-Йорк, 1978. — 104 с.

⁴ Олійник П., о. Зошити. — Київ, 1995. — 191 с.

⁵ Szetelnicki W., ks. Arcybiskup-wygnaniec Eugeniusz Baziak Metropolita lwowski. — Kraków, 1989. — 205 s.

⁶ Anczarski J. ks. Kronikarskie zapisy z lat cierpień i grozy w Małopolsce Wschodniej. — Lwów–Kraków, 1998. — 566 s.

⁷ Bizuń S., ks. Historia krzyżem znaczone. Wspomnienia z życia Kościoła katolickiego na Ziemi Lwowskiej 1939–1945 / Opr. ks. J. Wołczański–Lublin, 1993. — 385 s.

⁸ Див. зокрема: Polacy na Wschodzie mówią o sobie / Opr. ks. Robert Guz. — Lublin, 2000. — 353 s.

⁹ Szetelnicki W., ks. Arcybiskup-wygnaniec... — S. 62.

¹⁰ Архів Інституту історії Церкви (далі — АІЦ). — Ф. П-1: Персоналії, оп. 1, спр. 175. Інтерв'ю з Є. Чубатим про діда о. С. Сеньківського від 26.07.1993, с. Великі Гаї, Тернопільська область. Інтерв'юер: Я. Стоцький. — Арк. 14.

¹¹ Bizuń S., ks. Historia krzyżem znaczone... — S. 49–50.

¹² Бойчук А. Мої переживання під більшовиками 1939–1940 // На християнській ниві. Спомини. — Нью-Йорк, 1978. — С. 107.

¹³ Anczarski J., ks. Kronikarskie zapisy... — S. 26.

¹⁴ АІЦ. — Ф. П-1: Персоналії, оп. 1, спр. 192. Інтерв'ю із о. І. Кубієм від 10.04.1993, с. Зимна Вода, Львівська область. Інтерв'юер: Г. Щерба. — Арк. 2.

¹⁵ Луцький О. Політична еліта Західної України в період утвердження сталінського тотального режиму (1939–1941 рр.) // Національна еліта та інтелектуальний потенціал України. — Львів, 1996. — С. 206

¹⁶ Anczarski J., ks. Kronikarskie zapisy... — S. 25.

¹⁷ Szetelnicki W., ks. Arcybiskup-wygnaniec... — S. 62.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Олійник П., о. Зошити. — С. 66.

²⁰ Bizuń S., ks. Historia krzyżem znaczone... — S. 49.

²¹ Олійник П., о. Зошити. — С. 66.

- ²² Там само. — С. 67.
- ²³ Там само. — С. 66.
- ²⁴ *Bizui S., ks. Historia krzyżem znaczonea...* — S. 52.
- ²⁵ *Олійник П., о. Зошити.* — С. 67.
- ²⁶ *Дирда М., о.квітень.* — С. 145.
- ²⁷ Там само.
- ²⁸ АПЦ. — Ф. П-1: Персоналії, оп. 1, спр. 739. Інтерв'ю з о. І. Огурком від 20.10.1997, м. Львів. Інтерв'юер: Л. Купчик. — Арк. 2–3.
- ²⁹ *Олійник П., о. Зошити.* — С. 67–68.
- ³⁰ *Див. зокрема Bizui S. Historia krzyżem znaczonea...* — S. 54; о. М. Дирда. Василяни під большевиками // Світло. — 1983. — липень–серпень. — С. 259 та інші.
- ³¹ *Шептицький А., архієп.* Про більшовизм. 6 жовтня 1941 р. // Західна Україна під більшовиками IX.1939–VI.1941 / За ред. М. Рудницької. — Нью-Йорк, 1958. — С. 13.
- ³² *Дирда М., о.* Василяни під большевиками // Світло. — 1983. — квітень. — С. 146.
- ³³ *Bizui S., ks. Historia krzyżem znaczonea...* — S. 61.
- ³⁴ АПЦ. — Ф. П-1: Персоналії, оп. 1, спр. 403. Інтерв'ю з Л. Землинським про його батька о. М. Землинського від 14.08.1997, м. Львів. Інтерв'юер: Л. Купчик. — Арк. 7.
- ³⁵ *Bizui S., ks. Historia krzyżem znaczonea...* — S. 83.
- ³⁶ АПЦ. — Ф. П-1: Персоналії, оп. 1, спр. 369. Інтерв'ю з о. В. Савчинським від 13.06.1994, м. Самбір, Львівська область. Інтерв'юер: Л. Купчик. — Арк. 9.
- ³⁷ АПЦ. — Ф. П-1: Персоналії, оп. 1, спр. 338. Інтерв'ю з о. С. Цибраном від 26.03.1993, м. Ходорів, Львівська область. Інтерв'юер: Б. Гудзяк. — Арк. 15.
- ³⁸ *Дирда М., о.* Василяни під большевиками // Світло. — 1983. — Квітень. — С. 146.
- ³⁹ *Bizui S., ks. Historia krzyżem znaczonea...* — S. 67–68.
- ⁴⁰ *Олійник П., о. Зошити.* — С. 67, 69–70.
- ⁴¹ *Bizui S., ks. Historia krzyżem znaczonea...* — S. 65.
- ⁴² Західна Україна під більшовиками IX.1939–VI.1941 / За ред. М. Рудницької. — Нью-Йорк, 1958. — С. 26.

В статтє на основани анализе воспоминаний греко-католического и римско-католического духовенства автор выделяет особенности восприятия советской власти украинским и польским населением Восточной Галиции (осень 1939 г.).

Ключевые слова: *воспоминания, греко-католическое духовенство, римско-католическое духовенство, советская власть, Восточная Галиция, начальный этап войны.*

Based on the analysis of memories of the Greek Catholic and Roman Catholic clergy, the author tries to establish the features of Ukrainian and Polish population's perception of the Soviet power in Eastern Galicia (Autumn 1939).

Keywords: *memories, Greek Catholic clergy, Roman Catholic clergy, Soviet power, Eastern Galicia, at the initial stage of the war.*